

Макарова М. В.,
кандидат культурології, доцент,
Інститут журналістики
Київського університету імені Бориса Грінченка
m.makarova@kubg.edu.ua

Makarova Mariia,
Candidate of Sciences on Cultural Studies,
Associate Professor, Institute of Journalism
of Borys Grinchenko Kyiv University
m.makarova@kubg.edu.ua

УДК 303.433.2 [02]: 001.85

DOI: 10.28925/2524-2644.2018.6.6

ТЕНДЕНЦІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ АРХІВІСТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ІНФОРМАЦІЙНА, БІБЛІОТЕЧНА ТА АРХІВНА СПРАВА» В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

TRENDS OF DEVELOPMENT OF THE PROFESSIONAL EDUCATION OF ARCHIVISTS IN THE INFORMATION, LIBRARY AND ARCHIVAL SPECIALTY IN THE CONTEXT OF EUROPEAN EXPERIENCE

Анотація. У статті досліджується актуальна проблема підготовки архівістів в Україні, що набула особливої актуальності на початку 1990-х років, коли зі здобуттям незалежності розпочалося відновлення зруйнованої у 1930-ті роки наукової школи архівної справи. Авторка статті посилається на низку прийнятих в 90-х рр. законів, що створили підґрунтя для впровадження сучасних інформаційних відношень. У статті йдеться про європейські підходи до підготовки спеціалістів архівної справи, перспективи підготовки архівістів спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» в Київському університеті імені Бориса Грінченка. На підставі аналізу європейських тенденцій архівної освіти наведено перелік основних її форм. Також розкрито загальні та фахові компетентності, які спрямовані на практико-орієнтоване навчання студентів, залучення їх до відповідної діяльності. Дослідниця доходить висновків, що практико-орієнтоване навчання є важливим також для кращої адаптації випускників до ринкових умов та їх працевлаштування, підвищує конкурентоспроможність молодих фахівців та їх соціальних захист.

Ключові слова: архівна справа, професійна підготовка архівістів, практико-орієнтоване навчання, професійні компетенції.

Abstract. The article is devoted to the most pressing challenge of training archivists in Ukraine, which became especially relevant after gaining of independence in the early 1990s, when the restitution of the archival scholarly tradition destroyed in the 1930s began. The author refers to a series of laws adopted in the 1990s that created the basis for the implementation of modern information relations. European approaches to the training of specialists in archival affairs, the prospects of training archivists of the specialty «Information, library and archival affairs» at the Borys Grinchenko Kyiv University are investigated in the article. The list of the basic forms of archival education created due to the analysis of its European tendencies is given. Also general and professional competences, which are concentrated on practice-oriented education of students and on involving them in relevant activities, are explored. The researcher concludes that practice-oriented training is also important for better adaptation of graduates to market conditions and their employment; it increases the competitiveness of young professionals and their social protection.

Keywords: archival work, professional training of archivists, practice-oriented training, professional competences.

Вступ. Для України проблема підготовки архівних кадрів набула особливої актуальності на початку 1990-х років, коли країна отримала незалежність і потрібно було докласти значних зусиль для відновлення зруйнованої у 1930-ті рр. наукової школи архівної справи. Демократизація суспільства веде до ліквідації обмежень за політичними чи ідеологічними ознаками, а саме регулювання ін-

© Макарова М. В., 2018

формаційних процесів, зокрема доступу до архівної інформації має здійснюватися лише на основі чинного законодавства. Прийняття законів України «Про інформацію», «Про Національний архівний фонд і архівні установи», «Про державну таємницю», «Про охорону авторських і суміжних прав», «Про Національну програму інформатизації», Конституції України (1996) створили міцне підґрунтя для впровадження сучасних інформаційних відносин, зокрема і в архівній галузі. Фактично відбулася своєрідна революція – відміна обмежень і можливість широкого доступу громадян до інформації, що її зберігають архіви.

Концепція підготовки та післядипломної освіти фахівців для архівних установ України обговорювалась на міжнародних, Всеукраїнських наукових конференціях, на колегії Головархіву, де ухвалили рішення «Про систему підготовки та підвищення кваліфікації фахівців архівної справи», яким фактично закріпили існуючу на той час ситуацію з підготовки фахівців у вузах (Київському національному університеті імені Тараса Шевченка, Львівському національному університету імені Івана Франка, Харківському національному університеті імені Каразіна) та інших навчальних закладах.

Огляд літератури і попередніх досліджень. Наукові дослідження в галузі архівної справи, підготовка фахівців-архівістів знайшли відображення у працях Я. Калакура, І. Матяш, В. Лозицького, К. Селіверстової, О. Гараніна, Н. Христової.

Протягом всіх років незалежності лейтмотивом архівної справи стала ідея необхідності дбати вже сьогодні, щоб архівісти майбутнього були підготовлені до вимог часу в епоху інформації. Напрямок підготовки «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» дає можливість створити концептуально новий підхід практико-орієнтованого навчання фахівців для архівів, бібліотек, музеїв, інформаційних служб, тобто спеціалістів, предметом діяльності яких є документ.

Методи дослідження. Під час дослідження використано описовий метод та метод аналізу спеціальної наукової і методичної літератури, а також набутий практичний досвід підготовки фахівців інформаційної, бібліотечної та архівної справи у провідних навчальних закладах України та європейських країнах.

Результати й обговорення. У світі не існує універсальної моделі підготовки архівістів, вона залежить від характеру, традицій та історії архівної професії в різних країнах. Основи спеціалізованого навчання працівників архівів були закладені в Європі на початку XIX ст. У 1821 р. у Парижі була заснована Архівна школа (Ecole de chartes). Того ж року почав діяти Архівний інститут при Королівському Баварському головному архіві, а згодом, у

1854 р. – Інститут досліджень австрійської історії у Відні. Створення у 1856 р. школи дипломатики в Іспанії поклало початок підготовці архівістів у цій країні. Найдавніша італійська школа архівістів відкрилася в Мілані в 1770 р.; до 1856 р. в Італії діяло 6 подібних навчальних закладів. У кожній з цих країн глибокий вплив на професію архівіста мав період, у який відкрилися архівні школи. В Італії, наприклад, професія архівіста мала переважно юридичний характер аж до 1969-х рр., тому, що початок діяльності цих навчальних закладів припав на той час, коли архіви використовувалися, в основному, юристами. Професійна освіта архівістів у Франції, Австрії і Німеччині почалась у період, коли з'явилась необхідність у спеціалістах з галузі історичних досліджень. Таким чином, потреби суспільства визначали характер професії як допоміжної діяльності до адміністративної роботи або історичних досліджень.

Аналіз відповідей на анкету Міжнародної ради архівів, одержаних з 33 країн світу, що був оприлюднений на Міжнародному «круглому столі» у Києві 1975 р. [4], засвідчив, що освіту архівісти здобувають або в університетах, або в автономних спеціальних навчальних закладах. У Польщі, Австрії, Сполученому Королівстві Великої Британії, Чехії, Словаччині, Румунії, Угорщині підготовку кадрів для архівів організовано в університетах (в Австрії – в Інституті історичних досліджень). Вищі школи з архівознавства мають Італія, Німеччина, Державну школу архівів – Нідерланди, Школу документації – Іспанія, Архівний коледж Народного університету – Китай, Школу бібліотечної справи архівознавства – Колумбія. У Великій Британії спеціальність архівіста як окрема професія була визнана лише 1947 р., там архівістів випускають три університети: Лондонський, Ліверпульський і Уельський. У другій половині XX ст. архівознавство досягло меж своєї залежності на шляху «допоміжної діяльності». З формуванням інформаційної галузі окремі науки починають усвідомлювати себе спорідненими єдиним предметом – інформацією. ЮНЕСКО рекомендує готувати архівісти, бібліотекарів і інформаційних спеціалістів за єдиними програмами. Вважається (про це йшлося 1992 р. на XII Міжнародному конгресі архівів, тема якого – «Професія архівіста в епоху інформації»), що такий спосіб навчання інформаційній професії має багато переваг, допомагаючи випускати фахівців широкого профілю і, зрештою, підвищувати ефективність навчання спеціалістів у галузі інформації, усуваючи дублювання у використанні людських, фінансових і матеріальних ресурсів.

Отже аналіз європейських тенденцій архівної освіти дає підстави визначити такі *основні її форми*:

- підготовка фахівців у самостійних навчальних закладах;

- професійне навчання у спеціальних вищих архівних школах при університетах на базі університетської освіти (підготовка магістрів на базі ступеня бакалавра);

- створення факультетів (шкіл) при університетах, які готують архівістів разом із бібліотекарями й інформаційними працівниками.

Водночас існують різні форми додаткової професійної підготовки – фахового спілкування та навчання зарубіжних архівістів (як форми підвищення кваліфікації): «круглі столи», курси, конференції, з'їзди, конгреси. Так, курси проводяться постійно, впродовж року диференційно для різних категорій працівників архівів: для початківців, загальної підготовки, для реставраторів і копіювальників, з мікрофільмування і автоматизованих технологій, зі справочництва та архівного права тощо. Різноманітною є тематика «круглих столів» іспанських архівістів: «Архіви і бібліотеки», «Архів і музей», «Методологія архівної справи», «Спрощення доступу до архівів», «Реставрація і зберігання документів» [4]. Активно впроваджена в зарубіжних країнах дистанційна освіта, отримана за допомогою спеціальних програм телевізійного каналу студентами будь-якого віку (як правило, міськими та сільськими жителями, які працюють і не мають можливості відвідувати професійні школи), донині залишається перспективною для нашої країни. Адже багато хто за умов фінансових нестатків не може здобути заочну освіту, пов'язану з необхідністю відвідувати навчальний заклад двічі на рік. При дистанційній формі заняття ведуться по 8 годин на тиждень, і після двох років навчання «заочник» одержує знання, обсяг яких дорівнює знанням студента другого курсу. Рівень знань засвідчує комісія, яка приймає відповідний іспит у найближчому спеціальному центрі навчання. По суті, така підготовка є заочною формою навчання за допомогою сучасної техніки. Подібні передачі ведуться у Сполученому Королівстві Великої Британії в рамках Відкритого університету.

Аналіз загальних тенденцій архівної освіти дає підстави зробити висновок, що в Україні вони збігаються з європейськими. У спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» відстежується своєрідна диференціація і спеціалізація у підготовці фахівців: науково-історичний та науково-технічний рівень знань. Зближення архівознавства з інформаційними науками, набуття професійних компетенцій, практико-орієнтоване навчання дозволяють розглядати архівіста, як інформаційного посередника між архівним документом і користувачем. В освітній програмі підготовки бакалавра інформаційної, бібліотечної та архівної справи Київського університету імені Бориса Грінченка визначені загальні та фахові компетенції, які становлять необхідну професійну ком-

петенцію випускника. Посередницька роль архівіста між інформацією (документом) і споживачем визначає систему необхідних для знань про документ (його утворення, зберігання і використання), а також про інформаційні потреби й методи їх вичерпного задоволення. В інформаційному комплексі дисциплін зникає небезпека, що архівознавство потрапить у нову залежність, адже поряд з ним – рівнозначні науки, споріднені загальним предметом вивчення, тобто документом: бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство, документознавство та інформаційна діяльність. Порівняння освітніх програм підготовки спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» свідчить, що професійний блок дисциплін у них є подібним і складається з курсів комплектування, обліку, описування, систематизації, організації зберігання документів з особливостями, притаманними бібліотечним, архівним чи довідково-інформаційним фондам; зближують їх і нові інформаційні технології. Урізноманітнення видів діяльності архівів, спричинене новими вимогами суспільства, знайшло відображення в освітній програмі визначеними компетенціями у галузі управлінської, підприємницької та редакційно-видавничої діяльності, маркетингу й менеджменту, володіння іноземними мовами. Архівам потрібні фахівці, які в змозі зберегти унікальні документальні пам'ятки. Професійні компетенції архівістів – це робота із сучасними аудіовізуальними засобами, оцифрування документів, робота в системі управління документацією із застосування комп'ютерних технологій. Потреба архівів у фахівцях, які б володіли знаннями й навичками в галузі інформаційних технологій зберігання й оброблення архівної інформації та забезпечували необхідний для розвитку суспільства рівень накопичення інформації на нових носіях, а також їх використання, могла б бути вирішена шляхом їх підготовки з інформаційної, бібліотечної та архівної справи.

Сьогодні архівознавство як самодостатню дисципліну «пересаджують» на інший ґрунт – інформаційний. Архівістам дають навички інформаційних брокерів, здатних забезпечити доступність архівної інформації для всіх, хто нею користується, і незалежно від того, в якому вигляді ця інформація надійшла до архівосховища.

Висновки. Розширення кола архівних компетенцій, практико-орієнтоване навчання в університеті, проходження виробничої практики у кращих архівних установах допоможе водночас вирішити проблему кращої адаптації випускників до ринкових умов та їх працевлаштування, підвищить конкурентоздатність спеціалістів та їх соціальний захист, сприятиме перепідготовці дипломованих архівних фахівців в нових умовах, які потребують оновлення знань, часом перекваліфікації. Зміст практико-орієнтованого

навчання бакалаврів спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», є відповіддю системи освіти на потреби у таких фахівцях. Шлях до суспільного визнання архівної професії – в модернізації самої професії. Архівісти мають стати більш значимими для суспільства, корисними і необхідними йому.

Список літератури

1. Закон створює правову основу для розв'язання суто професійних питань // Архіви України. 2001. № 6. С. 3.
2. Про Національний архівний фонд та архівні установи України : Закон України. Київ, 2001. С. 4.
3. Боряк Г. В. Електронні архівні публікації в Інтернеті: проблеми репрезентації інформаційних ресурсів // Архіви України. 2002. № 4–6. С. 163.
4. Документи XVI Міжнародної конференції «Круглого столу архіві», Київ, 1975 // ЦДВО України. Ф. 14. Оп. 2. Спр. 2653.
5. Калакура Я. С. Сучасна концепція архівознавчої освіти // Українське архівознавство: історія, сучасний стан та перспективи : наук. доп. Всеукр. конф. (19–20 листоп. 1996 р.). Ч. 1. УДНДІАСД, 1997. С. 42–48.
7. Матяш Ірина. Роль «Colloquia Jerzy Skowronek dedicata» у розвитку міжнародного співробітництва архівістів // Студії з архівної справи та документознавства. 2002. Т. 8. С. 210–214.
8. Селіверстова Катерина. Організація архівної справи в Україні: тенденції, шляхи модернізації //

Студії з архівної справи та документознавства. 1999. Т. 4. С. 33–54.

References

1. Archives of Ukraine (2001), “The law creates a legal basis for resolving purely professional issues”, no 6, p. 3.
2. Archives of Ukraine (2001), “About the National Archival Fund and Archival Institutions of Ukraine: the Law of Ukraine”, Kyiv, p. 4.
3. Boryak, H. V. (2002), “Electronic archival publications on Internet: the problems of representation of information resources”, *Archives of Ukraine*, no. 4–6, p. 163.
4. Documents of the XVI International Conference “Roundtable of the Archives” (1975), CDVO of Ukraine, F. 14, Op. 2, Case 2653.
5. Kalakura, Ya. S. (1997), “The modern concept of archival studies”, *Proceedings of the All-Ukrainian Conference “Ukrainian Archival Studies: History, Current State and Perspectives”*, November 19–20, 1996, Part 1, UDNIASD, pp. 42–48.
7. Matiash, I. (2002), “The role “Colloquia Jerzy Skowronek dedicata” in development of international cooperation of archivists”, *Studii z Arkhivnoi Spravy ta Dokumentoznavstva [Archival and Documentary Studies]*, vol., pp. 210–214.
8. Seliverstova, K. (1999), “Organization of archival affairs in Ukraine: trends, ways of modernization”, *Studii z Arkhivnoi Spravy ta Dokumentoznavstva [Archival and Documentary Studies]*, vol. 4, pp. 33–54.

Подано до редакції 18. 04. 2018 р.

Макарова М. В., кандидат культурології, доцент,
Інститут журналістики
Київського університету імені Бориса Грінченка

ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ АРХИВИСТОВ СПЕЦИАЛЬНОСТИ «ИНФОРМАЦИОННОЕ, БИБЛИОТЕЧНОЕ И АРХИВНОЕ ДЕЛО» В КОНТЕКСТЕ ЕВРОПЕЙСКОГО ОПЫТА

Аннотация. В статье исследуется актуальная проблема подготовки архивистов в Украине, что приобрела особую актуальность в начале 1990-х годов, когда с обретением независимости началось восстановление разрушенной в 1930-е годы научной школы архивного дела. Автор статьи ссылается на ряд принятых в 90-х гг. законов, что создали основу для внедрения современных информационных отношений. В статье говорится о европейских подходах к подготовке специалистов архивного дела, перспективах подготовки архивистов специальности «Информационная, библиотечная и архивное дело» в Киевском университете имени Бориса Гринченка.

На основании анализа европейских тенденций архивного образования приведен перечень основных ее форм. Также раскрыты общие и профессиональные компетентности, направленных на практико-ориентированное обучение студентов, привлечение их к соответствующей деятельности. Исследовательница приходит к выводам, что практико-ориентированное обучение является важным также для лучшей адаптации выпускников к рыночным условиям и их трудоустройства, повышает конкурентоспособность молодых специалистов и их социальную защиту.

Ключевые слова: архивное дело, профессиональная подготовка архивистов, практико-ориентированное обучение, профессиональные компетенции.